

Руфанова В.М.,

слідчий слідчого відділення відділення
поліції №3 Дніпровського районного
управління поліції ГУНП
в Дніпропетровській області,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, основним завданням Закону України про кримінальну відповідальність є правове забезпечення охорони прав та свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-правових посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Завдання Кримінального кодексу України у формі забезпечення миру та безпеки людства, надзвичайно актуалізувалося після 24 лютого 2022 р., коли рф розпочала збройну агресію та здійснила повномасштабне вторгнення на територію суверенної та незалежної України. Саме з цієї дати на території України не залишилося жодної людини, права якої не було порушено, яка б не відчула на собі негативний вплив війни. Війна за своєю суттю є запереченням прав людини.

Важливим елементом забезпечення кримінально-правової протидії порушенням прав людини є забезпечення справедливого та невідворотного покарання, в чому реалізується загальна та спеціальна превенція кримінального законодавства. Відомо, що Нюрнберзький Міжнародний військовий трибунал, свого часу констатував, що «злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними утвореннями, і лише за допомогою покарання осіб, які вчинили такі злочини, можна здійснювати положення міжнародного права» [1, с. 96].

Сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією проти України, відповідно до норм міжнародного права прав людини є порушенням прав людини. Міжнародні акти передбачають зобов'язання держави вживати всіх можливих заходів з метою проведення всебічного, неупередженого та ефективного розслідування, та притягнення до кримінальної відповідальності винних у вчиненні сексуального насильства.

У преамбулі до Римського статуту міжнародного кримінального суду зазначається, що найбільш тяжкі злочини міжнародного характеру не повинні залишатися непокараними. Необхідно покласти край безкарності осіб, які вчиняють такі злочини, і в такий спосіб сприяти запобіганню

подібним злочинам [2].

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають настання міжнародно-правової відповідальності держав-сторін конфлікту, а також індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення сексуального насильства. Так, у ст. 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду передбачено, що «зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства, є військовими злочинами, грубим порушенням Женевських конвенцій та серйозним порушенням законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах [2].

Оскільки Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду у 2000 р., то відповідно після початку збройної агресії РФ у 2014 р., Верховна Рада України визнала тимчасову юрисдикцію Міжнародного кримінального суду у справах щодо всіх злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних на території України. Термін дії юрисдикції почався з 20 лютого 2014 року і триває по теперішній час [3].

Офіційні джерела підтверджують інформацію про те, що сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією, вчиняється систематично, масштабно, з ознаками катувань та жорстокості. Так, станом на 14 грудня 2022 р. органами Національної поліції України розпочато 49 кримінальних проваджень, за фактами вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України. Офісом Генерального прокурора встановлено 154 факти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Найбільш поширеними формами сексуального насильства є примусове оголення, зґвалтування, катування електрострумом геніталій. Повідомлено про підозру 6 військовослужбовцям РФ. Скеровано до суду обвинувальні акти щодо 2 осіб, одну особу засуджено [4].

Сьогодні є досить проблематичним отримання інформації, за якою статтею кваліфікують дії російських військових, які вчиняють сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією. Це пов'язано з тим, що в офіційних звітах прокуратури про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування міститься інформація про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 152 «Зґвалтування», ст. 153 «Сексуальне насильство», але скільки з них пов'язані зі збройною агресією не відомо. Також надається загальна кількість злочинів за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», однак яка кількість саме статевих злочинів важко встановити. Відмітимо, що в Єдиному реєстрі досудових розслідувань передбачено додаткову відмітку при кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 438 Кримінального кодексу України – «статевий злочин». У той же час, в офіційному реєстрі «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» не передбачено здійснення обліку та виділення ст. 438 ККУ окремим класифікатором «статевий злочин», що призводить до відсутності доступу до офіційної статистичної інформації про

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

кількість зареєстрованих кримінальних проваджень, які стосуються сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією, що унеможлиблює кримінологічне дослідження даної тематики.

Відповідно до Кримінального кодексу України, відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією, слід кваліфікувати за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни». В диспозиції статті про даний вид порушення прав людини прямо не зазначається, однак воно передбачено формулюванням «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Ключові міжнародні стандарти запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом передбачені в Гаазьких та Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них, а також Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду та інших міжнародних договорах.

Так, в Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р. м. Женева) в ст. 27 зазначається, що жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. Під захист Конвенції підпадають всі особи, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є (ст. 4) [5].

Першим міжнародним документом, який визначив сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом у формі зґвалтування, сексуальне рабства, примусової проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації та інших подібних за тяжкістю форм сексуального насильства, як окремі акти геноциду, види злочинів проти людяності, воєнних злочинів (ст.ст. 6, 7, 8) став Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду (17 липня 1998 р.)

Варто зазначити, що Кримінальний кодекс містить військове кримінальне правопорушення, передбачене ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій», яка розміщується в Розділі ХІХ «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Відповідно безпосереднім основним об'єктом цього кримінального правопорушення є встановлений порядок несення військової служби військовослужбовцем Збройних сил України. За цією статтею насильство над населенням включає різні форми посягання на життя та здоров'я, честь та гідність громадян; тілесні ушкодження, незаконне позбавлення волі тощо. Поряд з цим, висловлюється думка, що у разі вчинення насильства у формі зґвалтування відповідальність повинна наставати за сукупністю злочинів [6, с. 562]. Можемо припустити, що ця стаття не утворює конкуренцію ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», оскільки різні об'єкти посягання, суб'єкти вчинення кримінальних правопорушень тощо. Саме тому, дана

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 02.12.2022)

стаття не може бути інкримінована військовому рф у разі вчинення ним сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України.

Отже, вищевикладене дозволяє резюмувати, що з початком збройної агресії, правоохоронна та судова система України зустрілася з викликом, на подолання якого знадобиться час. Кожен, хто наразі залучений до сфери захисту прав людини під час збройних конфліктів, щодня долають складні, раніше невідомі задачі. Це пов'язано з тим, що у більшості випадків практичні працівники правоохоронних підрозділів не отримували спеціальної підготовки щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Поряд з цим, хоча щодо чинної ст. 438 Кримінального кодексу України точаться дискусії, вважаємо, що наявність статті, яка передбачає відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією вже є позитивним надбанням вітчизняної кримінально-правової доктрини. Тільки час та практика застосування цієї статті підтвердить її ефективність, або навпаки покаже напрямки вдосконалення кримінально-правової норми.

Список використаних джерел:

1. Сенаторова О. В.. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О. 208 с.
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998, набр. чинності з 01.07.2002 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян. Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2015 р. № 145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015 № 12. С.77. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>
4. Мобільна група зафіксувала факти сексуального насильства окупантів на Херсонщині. Офіс Генерального прокурора. Офіційний вебпортал. 14.12.2022. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/mobilna-grupa-zafiksuvala-fakti-seksualnogo-nasilstva-okupantiv-na-xersonshhini/>
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949. Женева. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. За ред. В.В. Сташиса , В.Я. Тація. Х. : Право. 2010. 608 с.